

TAKLİT ETME İCAT ET!

Dr. M. Sait AKMAN / tepav

Son dönemlerde Çin firmalarının patent ve tasarımlar konusunda Türk firmalarını mahkemeye verdiği, Çin'in tescilli ürünler üzerinde yoğunlaşırken Türk firmalarını bu konuda önemli bir sürecin beklediği anlaşılmaktadır¹.

Dünya ekonomisinde giderek önemli bir aktör olmak ve ihracatta 500 milyar dolar hedeflemek Türkiye'ye yeni yükümlülükleri de getiriyor. Her şeyden önce dış ticaret sadece belirli pazarlara daha fazla ihraç ürünü satmaktan ibaret değil. Ülke olarak ihracatınızı nasıl sürdürülebilir kılacaksınız, yeni ve daha dinamik piyasalara nasıl gireceksiniz ve kalıcı olabileceksiniz, hangi ürünlerde yoğunlaşmanız gerekecek ve bu ürünlerin üretim süreçlerinin yer aldığı küresel zincir içerisinde nerede yer alacaksınız, bu sorulara verecek bir cevabınızın olması gerekir. Türkiye gibi dünya ekonomisinde önemli bir yer edinmeye çalışan bir ülke açısından konuyu ele aldığımızda ise, özellikle küresel üretim zincirlerinde katma değeri daha fazla ve yenilik içeren ürünlere yönelmek ihtiyacı da belirgin hale gelmiştir.

Yeni ve katma değeri yoğun teknoloji odaklı ürünlerin üretilmesi bir yandan teknolojiye, yenilikçiliğe ve nitelikli eleman ihtiyacına yatırımı gerektirirken diğer yandan bu çabanın boşa gitmesinin de önlenmesi gerekmektedir. Bir diğer ifade ile milyarlarca dolar yatırım yaparak oluşturulan ürünlerin başkaları tarafından taklit edilmesinin de önüne geçmeniz gerekir.

Örneğin Batılı ülke firmalarının ürettiği ürünlerin özellikle Uzak Doğu Asya ve Çin gibi ülkelerde taklitlerinin yapılması dünya ticareti açısından ciddi bir sıkıntıyı da beraberinde getirmeye başladığında, DTÖ Çok Taraflı ticaret sistemi içinde TRIPs Anlaşması ve uluslararası konvansiyonlar yoluyla bu konuda bir düzenleme getirilmeye çalışılmıştı.

Çin Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) 2001 yılında üye olurken özellikle bu Anlaşmalara uyması ve patent konusu başta olmak üzere fikri mülkiyet haklarına uyumlu bir düzenleme oluşturması şartı getirilmişti. Çin bu tarihten beri sadece ucuz işgücüne dayalı ve taklit mallar üreten bir ülke olmaktan ziyade, yeniliğe ve teknolojiye dayalı ürünler üreten bir ülke konumuna geçmeye çalıştı. 'Taklitçilikten icat yapmaya' yönelmenin bir sonucu olarak, ülkede patent tescil sayısında önemli bir artış görülmeye başlandı. Çin'in bu alanda dünyada da sayılı ülkeler arasına girdiği söylenebilir.

Bir zamanlar taklit ürün üretmekle özdeşleşen Çin'in bugün Türk firmalarına patent konusunda dava açmaya başlaması dikkate alınması gereken bir husustur. Özellikle beyaz eşya, mobilya ve aydınlatma sektörleri başta olmak üzere Çin firmalarının Türk rakiplerine karşı açmış olduğu davalar artmaya başlamıştır. Hatta bu davaların Çin firmaları lehine sonuçlanmasına alışmaya başlamamız gerekecek. Bu durum Çin'de

¹ Dünya Gazetesi 'Çinliler patentte Türk firmalarının peşinde' (24 Temmuz 2012), s.17.

patent tescil sayısındaki artışın da bir neticesidir. Zira Çin’de 2011 yılında patent sayısının 500.000’i bulduğu ifade edilmektedir. Türkiye’de ise bu rakam Osmanlı döneminden bu yana olanları da katarsak sadece 150.000 civarındadır. Yani, ihracat hedefi kadar patent hedefinin ve teşvikinin de önemli olduğu anlaşılıyor.

Bu durumda artık Türkiye’de genel olarak yenilikçiliğin ve AR-GE faaliyetlerinin, özelden ise patent konusunun teşvikini ön plana çıkartmaktadır. ‘Bu zaten yapılıyor, teşvik ediliyor’ denilebilir. Diğer taraftan Çin’in de fikri ve sınai haklar konusunda aynı zamanda ihlal eden ülke konumunda olduğu da söylenebilir. Ancak konuyu bu türden geçiştirmeler ve savunma refleksi ile karşılamak yerine şu açılardan düşünmekte yarar var:

1. Dünya ekonomisinde rekabet yoğunlaşıyor. Standard üretimden yenilikçiliğe dayalı üretim sürecine geçişteki başarısı bir ülkenin dünya ekonomisinde alacağı yeri yakından ilgilendiriyor. Dünya üretim pastasında aslan payını alan tüm ülkelerin ve bu arada AB’nin temel stratejisinin² yenilikçilik üzerine inşa edilmeye başlandığını görüyoruz. Türkiye Sanayi Strateji Belgesi, AR-GE, teknoloji ve yenilikçilik konularını Türk sanayinin temel zayıflıkları olarak tespit etmiş³ ve ihracatın sürdürülebilir artışı için AR-GE’ye dayalı, yüksek katma değer içeren markalı ve yenilikçilik fikri taşıyan ürünlerin üretiminin desteklenmesini vurgulamıştır. Ancak bu süreçte unutulmaması gereken önemli husus ise bu fikirlerin desteklenmesinde patent tescilinin de teşvikidir. Zira yine Çin’den örnek vermek gerekirse, bu ülkede ticari marka, patent vb. tescili önemlidir ve edilmemesi halinde firmalar fikri ve sınai mülkiyet hakları bakımından korumasız kalmakta ve taklit üretimi engelleme şansları azalmaktadır.
2. Konunun bir diğer üzerinde durulması gereken yönü Türkiye’nin büyüyen ve dünya ticaretinde daha fazla pay almayan çalışan bir ülke olarak ileride bu türden davalarla daha sık karşı karşıya gelebileceğidir. Çin’in Türk firmalarını patent konusunda dava etmeye başlamasına sadece Çinli firmaların ticari çıkarları açısından bakmak eksik olur. Çin’in ileride bu alandaki ısrarcı tutumu, Türkiye’nin dünya ticaret sistemi ve DTÖ müzakerelerindeki manevra alanının da daralmasına yol açabilir. Zira Doha müzakerelerinde sanayi ürünlerinde tarife vb. engellerin kaldırılmasını isteyen ve liberal bir ticaret pozisyonu benimseyen Türkiye’yi müzakerelerin bir diğer alanını oluşturan ticaretle ilgili fikri mülkiyet konularında sıkıntıya sokabilir.

² AB Lizbon Stratejisinin bir devamı niteliğindeki 2020 Stratejisinin dış ticaret ayağını oluşturan ‘Ticaret, Büyüme ve Dünya İle İlişkiler’ belgesinde 2020 yılında Avrupa’nın nerede olması gerektiğini tartışırken, ‘bilgiye ve yenilikçiliğe’ dayalı bir büyümeyi odaklamaktadır. Bkz.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF> (erişim tarihi: 24 Temmuz 2012).

³ http://www.sanayi.gov.tr/Files/Documents/sanayi_stratejisi_belgesi_2011_2014.pdf s. 45.

3. Diğer taraftan konunun ticaret ilişkisi boyutu sadece Çin ile kısıtlı değildir. ABD ile olan iki taraflı ticaret ilişkilerinde de patent ve 'taklit mallar' konusu önemini korumaktadır. Bilindiği üzere ABD Başkanı'nın Ticaret Temsilcisi Büyükelçi Ron Kirk'in Ofisi tarafından yayınlanan ve ABD'nin fikri ve sınai mülkiyet haklarını ihlal eden ülkelere karşı hazırladığı Rapor'da⁴, Türkiye 2012 yılında İzleme Listesine (Watch List) alınan ülkeler arasındadır. Rapor, bazı ilerlemelere rağmen Türkiye'de taklit ürünlerin hala yaygın olduğunu, Türkiye'den ithal ürünler konusunda ciddi endişeler bulunduğunu ve başta ilaç endüstrisi olmak üzere düzenlemelerin yeterince şeffaf olmadığı, bu konularda gerekli adımların atılmadığını vurgulanmaktadır. Fikri ve sınai hakların korunması konusu Avrupa Birliği (AB) ile ticari ilişkilerde de önemini korumaktadır. Avrupa Parlamentosu Uluslararası Ticaret Komitesi'nin 2010 yılında Türkiye ile ticari ve iktisadi ilişkiler Raporu tartışmalarında, taklit ürünlerin ikili ticari ilişkilerde 'ciddi bir sorun' olduğu vurgulanmıştır. Hatta Komite üyelerinden bir milletvekili Türkiye'nin AB'ye gelen taklit ürünler açısından önde gelen ülkelere olduğunu ve patent vb. hakların ihlalinin bir 'hırsızlık' addedilmesi gerektiğini dahi vurgulamıştır⁵.
4. Unutulmaması gereken konu fikri ve ticari mülkiyet hakları konusunun küresel ticaret gündemi ve ticaret anlaşmalarının önemli bir parçası olmaya başladığıdır. Sayıları giderek artan Serbest Ticaret Anlaşmaları'nın (STA) yaklaşık yüzde 60'ı fikri mülkiyet haklarına ilişkin bağlayıcı hükümler içermektedir⁶. AB 'Küresel Avrupa' Ticaret Stratejisi Raporu'nda küresel ticaretin yapısının değişmeye başladığını Avrupa'nın rekabetçiliğini sürdürebilmesi için yüksek teknolojiye ve katma değer içeren ürünlere yönelmesi gerektiği; bunun için için bilgi, yenilikçilik, *fikri mülkiyet*, hizmetler ve kaynakların etkin kullanımının önemi vurgulanmıştır⁷. AB açısından bu ürünlerde dünyada rekabetçi olabilmek için patent vb. fikri hakların teşviki önem arz etmektedir. AB'nin gerek çok taraflı ticaret sisteminde (DTÖ'de) gerekse serbest ticaret anlaşmalarında bu konuyu öncelikli olarak ele almak ve bağlayıcı hükümler koymak istemesinin ardında yatan neden de bununla yakından ilgilidir.
5. Türkiye'nin '2023 İhracat Strateji'sinde de benzer hedefler vurgulanmaktadır. 'İhracatta yenilikçilik ve AR-GE'ye yönelik yatırım ve uygulamalar ile İleri

⁴ ABD Special 310 Raporu için bkz.

http://www.ustr.gov/sites/default/files/2012%20Special%20301%20Report_0.pdf ss.49-50 (erişim tarihi: 24 Temmuz 2012)

⁵ AP Uluslararası Ticaret Komitesi'nin tartışmaları için bkz.

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20100920+ITEM-019+DOC+XML+V0//EN> (erişim tarihi: 24 Temmuz 2012)

⁶ Bkz. DTÖ *World Trade Report 2011- The WTO and Preferential Trade Agreements: From Co-existence to Coherence*, Cenevre: DTÖ, s.132.

⁷ AB 'Küresel Avrupa: Dünyada Rekabet Edebilmek' Raporu

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/october/tradoc_130376.pdf s.2 (erişim tarihi: 24 Temmuz 2012)

teknolojili ürün ihracatının artırılması' öngörülmüştür⁸. Ne var ki bu hedefe ulaşma konusunda AB'den farklı olarak fikri mülkiyet ve patent konusu ön plana çıkarılmamıştır! Oysa 'Türkiye ihracatını 500 milyar dolar hedefine çıkarmak ve dünyanın ilk 10 ekonomisi arasına girmek' ve giderek kesifleşen küresel rekabet ile başa çıkabilmek için:

- a. her sektörde mümkün olduğunca katma değeri daha yüksek ve yenilikçiliğe dayalı üretim sürecinin sağlanması;
- b. küresel üretim zincirinde 'standard teknoloji ve düşük-maliyetli ürünler' yerine 'uluslararası ekonomiye eklenmesinde konumunu yükseltecek' ürünlere yönelmesi⁹;
- c. ticaret stratejisini bu gelişmeleri dikkate alacak şekilde oluşturulması;
- d. bu stratejinin içinde modern ticaret gündeminin bir parçası haline gelen patent vb. fikri mülkiyet konusuna yer verilmesi;
- e. bu konularda gelen eleştirilere savunmacı bir anlayış ile bakmaktan uzaklaşılması; ve
- f. uluslararası ticaret fuarlarına Türk ihracatçısının katılımını teşvik ederken¹⁰, bu fuarlarda rastladıkları ürünlerin benzerini üretmeye odaklanmaktan ziyade bu ürünlerin patent tescillerini de düşünmelerinin sağlanması, gereklidir.

⁸ 2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı http://www.ekonomi.gov.tr/upload/F72F2D25-CE27-9E3A-10371CC90C3F5026/20120613_31_1.pdf s. 20 (erişim tarihi: 24 Temmuz 2012)

⁹ Bkz. *Uluslararası Üretim Zincirlerinde Dönüşüm ve Türkiye'nin Konumu*, TÜSİAD-Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu Raporu (EAF-RP/11-01), http://eaf.ku.edu.tr/sites/eaf.ku.edu.tr/files/eaf_rp_1101.pdf (erişim tarihi: 24 Temmuz 2012).

¹⁰ 2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı'nda yer alan önemli hususlardan olarak uluslararası fuarlara katılım teşvik edilmektedir.